

Deel I

DE OUDHEID

De valse Bardiya

.....

Een van de vaakst genoemde en geprezen figuren uit de oude geschiedenis is Darius de Grote, de derde Achaemenidische koning der koningen. Onder zijn heerschappij breidde het Achaemenidische Perzische Rijk zich buiten zijn Iraanse bakermat uit tot West-Azië, de Kaukasus, de Balkan en delen van Centraal-Azië en Egypte. Door de manier waarop Darius de macht en rijkdom van het rijk versterkte, religieuze tolerantie bewaarde en de door hem veroverde landen met elkaar verbond, onderscheidt hij zich als een van de weinige heersers die de bijnaam 'groot' die hun werd geschonken verdienen. Toch bevat dit verhaal één grote leugen. Darius was niet de derde koning der koningen, maar de vierde. En de manier waarop hij die vergeten heerser een kopje kleiner maakte en hem uit het historische geheugen wiste, vertelt ons veel over wie Darius werkelijk was.

Het Achaemenidische Perzische Rijk, dat opkwam in 550 v.C., berustte op het succes van Cyrus de Grote. Tijdens zijn bijna dertigjarige bewind tussen 559 en 530 v.C. slaagde hij erin Medië, Lydië en het Nieuw-Babylonische Rijk te veroveren. Om de macht van zijn jonge rijk te bestendigen kon Cyrus kiezen uit twee erfgenamen, zijn zonen Cambyses en Bardiya. Van die twee was Bardiya waarschijnlijk het bekwaamst op be-

stuurlijk terrein, terwijl Cambyses bekendstond als erg labiel, maar hij was wel de oudste, en toen Cyrus in 530 v.C. overleed kwam hij aan de macht en werd hij gekroond als Cambyses II. In het begin verliep alles zonder haperen, en hoewel Cambyses wel wat despotische trekjes vertoonde, waren de eerste jaren van zijn koningschap vrij rustig. Dat veranderde toen hij zich begon voor te bereiden op een inval in Egypte. Hij beweerde een reeks profetische dromen te hebben gehad, waarin Bardiya hem de greep op zijn rijk had afgepakt. In plaats van dat af te doen als louter dromen of te onderzoeken hoe aannemelijk ze waren, gooide Cambyses elke voorzichtigheid overboord en beval hij zijn broer in het geheim te vermoorden en zijn dood te verhullen. Nadat de moord was uitgevoerd leek Cambyses het juiste spoor te hebben teruggevonden en zette hij de verovering van Egypte door.

Maar een moord op je broer blijft meestal niet zonder gevolgen. Toen Cambyses in juli 522 v.C. stierf was er geen directe erfgenaam om zijn plaats in te nemen. Met de heersersrol voor het grijpen dook er een heel ongebruikelijke koploper op: Bardiya. Dat was natuurlijk niet de echte Bardiya, maar een namaak in de gedaante van een magiër, Gaumāta, die zich vanaf begin 522 v.C. voor hem begon uit te geven. Terwijl Cambyses in Egypte was, verzamelde de nep-Bardiya in Perzië steun tegen zijn 'broer', wat leidde tot een korte opstand, die werd onderdrukt toen Cambyses stierf en de usurpator Bardiya tot ko-

ning der koningen werd gekroond. Voor degenen die dicht bij Cambyses II hadden gestaan, was dat een onrecht dat ze niet konden verdragen. Ze wisten dat de echte Bardiya in het geheim was vermoord en deze nieuwe koning had dus niet het recht om te regeren en kon het hele rijk op het spel zetten. In september 522 v.C. liet een groep mannen onder leiding van Darius, Cambyses' landsdrager, Gaumāta in de val lopen en vermoordde hem. Met de dood van de valse koning had Darius het Achaemenidische Rijk gereed en later werd hij gekroond als de nieuwe heerser, Darius de Grote.

Dat is Darius' relaas van gebeurtenissen, opgetekend in de Behistuninscriptie, een enorm aandenken aan de manier waarop hij aan de macht kwam, uitgehouwen in de berg Behistun in het westen van Iran, dat hij ergens tussen 522 en 486 v.C. liet

graveren. Vreemd genoeg voor zo'n historische staatsgreep zijn er echter maar twee belangrijke bronnen die zijn beweringen staven: de Behistuninscriptie en de Griekse historicus Herodotus, die het verhaal over de valse Bardiya opnam in zijn werk *Historiën* uit 430 v.C. Herodotus' versie berust voor een groot deel rechtstreeks op de Behistuninscriptie en bestaat verder uit fraaie verzinsels zonder historische basis. Bij Herodotus wordt Gaumāta vervangen door twee broers, Patizeithes en Smerdis. Patizeithes is een soort marionettenspeler die erop los liegt om Smerdis koning te maken. Hun list wordt pas verijdeld als wordt ontdekt dat Smerdis, anders dan de echte Bardiya, geen oren heeft.

Een legendarische leugen

Bij de Behistuninscriptie bevindt zich een enorm reliëf van Darius de Grote, omhoogkijkend naar Faravahar, het symbool van zijn goddelijkheid en rechten. Op de grond, onder Darius' voet, ligt een figuur, mogelijk Gaumāta, om te laten zien dat geen enkele usurpator afbreuk kan doen aan de heerschappij van een echte koning.

De versie van Herodotus, die de broers en het onderzoek naar de oren daarna erbij haalt, is een beetje te vergezocht om geloofwaardig te zijn. Maar het verhaal van Darius de Grote zelf heeft beslist ook opvallende zwaktes. Historici hebben zich verdiept in die logische lacunes. Als Cambyses zijn broer inderdaad in 525 v.C. in het geheim had vermoord, hoe kwam het dan dat niemand Bardiya's afwezigheid opmerkte, en hoe wist Gaumāta van zijn dood, zodat hij zich succesvol voor hem kon uitgeven? Het zou indertijd vrijwel onmogelijk zijn geweest de moord op een keizerlijke prins te verdoezelen. Leden van de koninklijke familie zouden beslist gaan deelnemen aan de Egyptische campagne die ophanden was, wat zou betekenen dat Bardiya's afwezigheid zou zijn opgemerkt en vastgelegd. De enige reden dat hij niet deelnam, zou zijn geweest dat hij elders werkte als regent. Maar ook in dat geval zou zijn plotselinge verdwijning zijn opgetekend. En als Bardiya inderdaad heimelijk was vermoord en drie jaar later plotseling weer was opgedoken in de gedaante van Gaumāta zou dat zijn terug te vinden in historische documenten. Bardiya was de zoon van Cyrus en de broer van Cambyses, dus hij was een bekende figuur, wiens bewegingen gevolgd zouden zijn.

Dus wat is er eigenlijk met Bardiya gebeurd? Het vermoedelijke antwoord is verrassend eenvoudig. Er was helemaal geen valse Bardiya. Bardiya werd in 525 v.C. niet vermoord, maar trad in Perzië op als regent terwijl zijn broer in Egypte

vocht. Uit Babylonische documenten kunnen we opmaken dat Bardiya in 522 v.C. een campagne lijkt te zijn begonnen tegen zijn broer, die in de lente van dat jaar de naam ‘Koning van Babylon, Koning der Landen’ kreeg, enkele maanden voor de dood van Cambyses en de officiële troonsbestijging van Bardiya. Op de vraag waarom Darius de Grote het verhaal van de valse Bardiya heeft verzonnen, is het antwoord ook eenvoudig: om macht te verkrijgen. Net als Cambyses had Bardiya geen erfgenamen, dus bij zijn dood zou de heerschappij van het Achaemenidische Rijk in rook opgaan. Darius maakte vrijwel zeker van deze situatie gebruik door Bardiya te vermoorden en de mythe van de valse Bardiya te creëren om zijn positie te verstevigen als redder van het rijk en zijn plaats aan het hoofd ervan veilig te stellen.

Ondanks zijn hoogstwaarschijnlijk leugenachtige weg naar de top kwam Darius de Grote bekend te staan als een van de grootste heersers van het Achaemenidische Rijk, dat hij regeerde op zijn territoriale en culturele hoogtepunt. Heel erg lang zou dat echter niet duren. Zijn erfgenaam en opvolger, Xerxes, was minder bedreven in de kunst van het liegen dan zijn vader, een eigenschap die uiteindelijk zou bijdragen tot de ondergang van het rijk.

Themistocles en de boodschap aan Xerxes

.....

Toen Xerxes I na de dood van zijn vader Darius de Grote in 486 v.C. aan de macht kwam, bevond het Achaemenidische Perzische Rijk zich op zijn hoogtepunt. Maar met zo'n enorm grondgebied waren er regelmatig opstanden. Zodra Xerxes de troon had bestegen ging hij naar Egypte om een opstand neer te slaan, die al snel werd gevolgd door nog twee revoltes in Babylonië in 484 v.C. Door de successen bij het beheersen van deze situaties vestigde hij niet alleen zijn reputatie als een bekwaam – zij het soms meedogenloos – heerser, maar ook als iemand met militaire macht. Het is dus niet verwonderlijk dat Xerxes toen hij nog maar een paar jaar aan het bewind was besloot iets te doen waar zijn vader al lang van had gedroomd maar nooit in was geslaagd: Xerxes zou Griekenland veroveren.

Een inval in Griekenland was niet eenvoudig. De eerste invasie van Darius de Grote, in 492 v.C., eindigde binnen twee jaar met een verpletterende nederlaag. In de hoop dezelfde fouten te vermijden investeerde Xerxes niet alleen zwaar in zijn strijdkrachten, maar ook in de aanleg van bruggen en waterwegen, waardoor zijn soldaten en schepen Griekenland beter konden bereiken. Tegen 481 v.C. was Xerxes eindelijk klaar en verzamelden troepen uit het hele Achaemenidische Perzische

Rijk zich voor de inval. Als reactie vormden de Griekse staten een verenigd front tegen de binnenvallende Perzen onder leiding van legers uit Athene en Sparta. Maar de goede voorbereiding van Xerxes bleek een winnende formule, en tegen 480 v.C. drongen zijn troepen vanaf de Griekse kust steeds verder het binnenland in. De ene na de andere stad bezweek voor de grootste strijdmacht die Griekenland ooit had gezien, en in de nazomer kwamen de twee partijen tegenover elkaar te staan voor hun eerste grote veldslag bij Thermopylae. Een strijdmacht van zeventuizend Griekse soldaten, met een kern van driehonderd Spartanen, vormde een barrière in de smalle pas. Ze waren sterk in de minderheid, maar het terrein waarop ze zich hadden verschanst maakte het Xerxes onmogelijk met volle kracht toe te slaan. Twee dagen lang hakten de partijen op elkaar in, maar elke strijdmacht die Xerxes de pas in stuurde keerde verslagen terug. Ten slotte verplaatste Xerxes zijn troepen om de Grieken te omsingelen. Terwijl ze oprukten trok een groot deel van de Griekse krijgsmacht zich terug uit de strijd en hielden de overgebleven Spartanen en enkele honderden Thespiënen de Perzische strijdkrachten met een zelfmoordmissie zo lang mogelijk tegen.

Na Thermopylae leek Xerxes niet meer te stoppen. In een mum van tijd veroverden zijn troepen meer land en verbrandden ze elke stad die weerstand bood, als waarschuwing voor andere steden. Tegen het einde van de zomer van 480 v.C. werd

Athene ingenomen en beval Xerxes de stad direct te vernietigen. Hij was nu een flink eind op weg om een groot deel van het Griekse vasteland te veroveren, maar om zijn overwinning veilig te stellen moest hij nog de Griekse marine verslaan, die nu voor het eiland Salamis lag, recht tegenover de kust van Athene, daarvan slechts gescheiden door de Saronische Golf. Ook nu waren de Griekse strijdkrachten in de minderheid en een nieuwe, beslissende overwinning voor Xerxes leek ophanden. Maar Griekenland had nog een troef achter de hand, de Atheense generaal en politicus Themistocles.

This is Sparta!

De slag bij Thermopylae leidde tot de mythe van de driehonderd Spartanen, niet in de laatste plaats met hulp van Herodotus, die de Spartaanse leider Leonidas en zijn mannen verheerlijkte als dappere vechtmachines die standhielden en zo onsterfelijke roem vergaarden. Dat versterkte op zijn beurt de populaire mythe dat alle Spartaanse strijders bleven vechten tot de overwinning of de dood.

Terwijl de meeste Griekse leiders erop aandrongen Salamis maar op te geven – een nederlaag was immers onvermijdelijk – wilde Themistocles doorvechten. De wateren bij Salamis waren smal en hij meende dat de schepen daarvan konden profiteren door met hun kleinere vloot de enorme schepen van Xerxes in de Straat van Salamis op te sluiten. Dat was een risikante strategie, omdat zo'n tactiek ook was gebruikt bij Thermopylae, wat had geleid tot een nederlaag. Themistocles wist echter nóg iets. Xerxes keek en luisterde mee in het Griekse kamp en zou inmiddels wel weten dat de Grieken van mening verschilden over wat ze bij Salamis moesten doen, en dus zette Themistocles een val op.

Er werd een gezant gestuurd met een boodschap voor Xerxes: Themistocles en zijn Atheense troepen waren verraden door de andere Griekse contingenten en wilden nu de kant van Xerxes kiezen. Om Xerxes die leugen te laten geloven voegde Themistocles eraan toe dat Xerxes nu moest aanvallen, terwijl de andere Griekse schepen zich voorbereidden om te vluchten en de Atheense strijdmacht klaarstond om hem te komen helpen. Xerxes trapte er met open ogen in.

De Perzische schepen voeren de zee-engte van Salamis binnen en aanvankelijk leek het erop dat Themistocles woord had gehouden. Terwijl ze dichterbij kwamen leken verschillende Griekse schepen te willen vluchten, maar dat was alleen een truc om Xerxes' strijdmacht verder de smalle wateren in